

В. Пашкова,  
доцент, д-р. іст. наук,  
віце-президент Української бібліотечної асоціації,  
заслужений працівник культури України

## БІБЛІОТЕКИ І НЕФОРМАЛЬНА БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА

(у контексті забезпечення сталого  
й збалансованого розвитку суспільства)

**Б**ІБЛІОТЕКИ – важливі осередки неформальної безперервної освіти, навчання і розвитку людини – забезпечують доступ до національної культурної спадщини і сучасних знань, досвіду і технологій глобалізованого світу. Ці заклади виконують унікальну просвітницьку роль, формують культуру навчання протягом життя. Публічні, шкільні, університетські, наукові та спеціальні книгозбірні охоплюють своїм просвітницьким впливом дітей, молодь, дорослих. Вони надають рівний доступ до неформальної освіти всім, включно з вразливими верствами населення: малозабезпеченими, безробітними, внутрішньо переміщеними особами, безхатченками, людьми з інвалідністю та ін. А шкільні бібліотеки та бібліотеки закладів вищої освіти безпосередньо залучені до освітнього процесу.

Бібліотеки не лише забезпечують інформаційно-документну базу освіти, а й пропонують безпечне і сприятливе, безкоштовне й інклюзивне середовище, персонал, комунікації та інтелектуальний ресурс для проведення освітніх заходів. Вони виступають і як повноцінні провайдери просвітницьких послуг, і як партнери в організації та реалізації освітніх програм, де ролі та функції розподіляються з партнерською організацією.

Книгозбірні використовують різні форми неформальної освіти: курси, гуртки і клуби за інтересами, презентації, лекції, дискусії; організують і модерують курси дистанційного навчання. Набуває поширення рух мейкерства: у бібліотеках відкривають простори для творчості та опанування новітніх технологій, зокрема *STEM*. Партнерство з освітніми закладами, неурядовими і урядовими, міжнародними організаціями, волонтерами та іншими, хороше знання потреб громад і цільової аудиторії дають змогу книгозбірням поєднати у своїй діяльності основні вектори розвитку безперервної освіти – якість, справедливість, доступність, залучення та всебічне заохочення. На важливості цих векторів освіти і доступу до неї впродовж усього життя наголошується в Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (2017), представленій урядом України.

Розгляньмо, яким чином бібліотеки в Україні залучені до процесу здійснення неформальної освіти, які просвітницькі послуги пропонують, які групи користувачів їх отримують<sup>1</sup>.

Інформаційна, електронна, технологічна неграмотність є реальним бар'єром у житті людей. Їм необхідна підготовка для виконання кваліфікованої роботи. І бібліотеки сьогодні пропонують такі можливості. Наприклад, у Запорізькій ОУНБ щорічно відбуваються 20 тренінгів, присвячених формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності громадян, зокрема, «Поліпшення комп'ютерних навичок» для внутрішньо переміщених осіб і медичних працівників, для дітей, молоді та літніх людей. Партнерами бібліотеки є громадські організації «Запорізька правозахисна група», «Здорова людина – здорове суспільство», Центр розвитку кар'єри «Професіонали», Департамент охорони здоров'я Запорізької міської ради. Ця книгозбірня відкрила також центр мейкерства, в якому волонтери допомагають опанувати роботу з 3D-принтером та іншими новітніми технологіями, навчають молодь програмування, моделювання тощо.

Реалізуючи програму «Творчий інкубатор», київська Міська спеціалізована молодіжна бібліотека «Молода гвардія» навчає підлітків 3D-моделювання та основ комп'ютерної творчості. Понад 50 юнаків і дівчат, які беруть участь у цій програмі, у захваті від таких можливостей. Курси з робототехніки пропонуються в шести публічних бібліотеках м. Олександрії Кіровоградської області. Багато бібліотек України співпрацюють з *Code Club UA* – волонтерською мережею клубів програмування для дітей 8–13 років. Так, лише у Львівській обласній бібліотеці для дітей з 2015 р. навчання пройшли 250 юних користувачів. З 2018 р. такі заняття для дітей проводять і в Луганській ОУНБ ім. О. М. Горького в м. Старобільську, зокрема, для дітей внутрішньо переміщених осіб.

Протидія дезінформації, навчання критичного використання інформації та новин сьогодні також перебувають у центрі уваги бібліотекарів публічних і університетських книгозбірень. «Школи медіаграмотності» відкрила, наприклад, у кінці 2017 р. Центральна міська бібліотека м. Хмельницького. У ній щотижня навчаються 12–15 мешканців міста різного віку й рівня освіти, зокрема молодіжні активісти, пенсіонери. Інтерактивне навчання пройшли вже понад 100 осіб.

За даними Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (2017), рівень участі населення віком до 70 років у формальних і неформальних

<sup>1</sup> Автор дякує всім дописувачам, які подали відомості про діяльність своїх бібліотек у царині неформальної освіти у відповідь на запит, розміщений у *Facebook*.



видах навчання та професійної підготовки становить близько 9%. Тому важливо, що спільно з університетами третього віку, з органами соціального захисту, громадськими об'єднаннями публічні бібліотеки організовують клуби за інтересами, пропонують комп'ютерні курси, навчають фінансової грамотності людей похилого віку. Дніпровська центральна міська бібліотека реалізує проект «Університет третього віку», де діють факультети іноземних мов (англійської, німецької, польської), комп'ютерної грамотності, рукоділля, основ правознавства та агрономії. Школа працює під патронатом мера м. Дніпро й існує вже другий рік. Навчання пройшли понад 1 400 людей. Більшість занять проводять фахівці бібліотеки, залучаються й волонтери. Відкритий університет для дорослих функціонує в Чернівецькій ОУНБ ім. М. Івасюка. Щотижня протягом 2017–2018 рр. 50 осіб беруть участь у просвітницьких заходах муніципального проекту для осіб пенсійного віку «Українська платформа багатонаціональної Одещини», котрий реалізує Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського.

Бібліотекарі, організовуючи курси і консультації, допомагають людям похилого віку набувати навичок використання інформаційних технологій, ефективного і безпечного пошуку інформації в Інтернеті. Так, Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка реалізує проект «У Всесвітній мережі всі покоління». Його мета – навчання користувачів бібліотеки поважного віку основ комп'ютерної грамотності та основ роботи в Інтернеті, допомога в адаптації цих осіб в інформаційному суспільстві. З 2014-го по червень 2018 р. було проведено 30 групових тренінгів, у яких взяли участь 216 літніх людей, та 229 індивідуальних тренінгів. До проекту було залучено тренерів-бібліотекарів і волонтерів. Основи комп'ютерної та інтернет-грамотності опанували у 2010–2017 рр. 670 людей похилого віку в Харківській ОУНБ; 193 особи у 2013–2017 рр. – у Публічній бібліотеці імені Лесі Українки м. Києва.

Проблемним питанням в Україні залишається залучення до освіти людей з інвалідністю та особливими потребами. Житомирська ОУНБ ім. О. Ольжича в Інклюзивному читальному залі проводить тренінги та дискусійні відеоклуби з основ фінансової грамотності та медіакультури для молоді з фізичними обмеженнями. Протягом останнього року в цій програмі взяли участь близько 300 осіб з інвалідністю. Такі освітні заходи проводять також Рівненська, Херсонська, Вінницька ОУНБ, тернопільські обласні бібліотеки для молоді й для дітей та ін.

Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва з 2014 р. здійснює тренінги «Принципи працевлаштування та ефективний пошук роботи», учасниками яких стали близько 1 000 осіб. Ці навчання було запроваджено за ініціативою Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), програми «Бібліоміст» та благодійного фонду «Творчий центр ТЦК».

У Публічній бібліотеці імені Лесі Українки м. Києва реалізовувався проект «Бізнес-старт» у

партнерстві з ГО «Міжнародна Агенція Змін» та соціальним підприємством *Synergy Development Consulting*. Бібліотека стала інформаційним майданчиком для підприємців – представників малого та середнього бізнесу. У 2017 р. двічі на місяць успішні підприємці надавали консультації, ділилися досвідом, проводили тренінги з питань розвитку власної справи. Навчання пройшли 140 бізнесменів-початківців та охочих розпочати власну справу.

Запорукою якісної освіти є академічна доброчесність. За ініціативою Української бібліотечної асоціації у 2017 р. бібліотеки активно долучилися до просвітницької кампанії з академічної доброчесності, до боротьби з плагіатом. Фахівці Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» розробили і з 2017 р. пропонують студентам першого року навчання всіх спеціальностей курс «Академічна доброчесність». Цей курс уже опанували 1,5 тис. першокурсників. У 2017-му – першій половині 2018 р. змінили на негативне своє ставлення до плагіату і проявів нечесності в навчанні понад 600 учнів середніх шкіл за допомогою фахівців Дніпропетровської ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. У першій половині 2018 р. питання академічної доброчесності розглядали зі 160 учнями середніх шкіл, студентами університетів і коледжів Житомирщини фахівці Житомирської ОУНБ ім. О. Ольжича.

Просвітницькі цикли заходів пропонуються в Науковій бібліотеці ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», серед них, наприклад: дискусійний майданчик для обміну ідеями, вивчення досвіду «Живе лідерство»; серія науково-популярних лекцій «Цікаво про науку»; історичні студії *Think about it*; клуби розмовної англійської, семінари з носіями мови. Протягом півроку в таких заходах узяли участь 914 студентів.

Вивчення і вдосконалення знання державної української та іноземних мов – популярний напрям неформальної освіти, в якому активно беруть участь книгозбірні України. Тих, хто прагне краще опанувати українську мову, запрошують до Центральної міської бібліотеки м. Слов'янська Донецької області, Херсонської ОУНБ ім. О. Гончара, де бібліотекарі допомагають удосконалити знання української мови, зокрема державним службовцям і внутрішньо переміщеним особам. 100 слухачів у 2015–2017 рр. покращили свої навички письмової та розмовної української мови за допомогою письменницько-волонтера в Запорізькій ОУНБ. Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського з 2016-го реалізує проект «Одеса україномовна».

2016 р. був оголошений в Україні Роком англійської мови, і бібліотеки стали більше уваги приділяти наданню можливостей для вивчення і вдосконалення знання англійської мови, організовуючи клуби англійської мови, перегляди відео, зустрічі з носіями мови, модеруючи курси з дистанційної освіти. Наприклад, у 2017–2018 рр. у центрах «Вікно в Америку», що працюють у 29 бібліотеках по всій Україні, понад 500 користувачів, переважно викла-

дачі англійської мови та студенти, успішно пройшли дистанційний курс «Англійська для медіаграмотності» й отримали сертифікати. В бібліотеках працюють клуби і гуртки з вивчення і вдосконалення німецької, польської, французької та інших мов.

Екологічне виховання – один із пріоритетних напрямів роботи Львівської обласної бібліотеки для дітей. Уже тисячі юних користувачів, їхніх батьків, учителів з міста і області охоплені різними формами екологічного просвітництва в бібліотеці – презентаціями, розвивальними іграми, дискусіями, конкурсами, уроками тощо.

Не можна не згадати і програми «Бібліоліто», що реалізуються під час шкільних канікул у книгозбірнях Львова, Кропивницького, Києва, а також практично всіх міст, містечок і сіл України. В цей час бібліотекарі пропонують школярам програми з вивчення іноземних мов, комп'ютерної грамотності, програмування, літератури і мистецтва, охорони навколишнього середовища, прав людини та з інших необхідних для становлення особистості й суспільно важливих тем.

Беручи до уваги загострення соціально-економічних проблем, зумовлених комерціалізацією осві-

ти, а також те, що напрями «освітня інклюзія» і «освіта впродовж життя» фактично перебувають на етапі становлення в Україні, про що йдеться у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» (2017), бібліотеки виконують важливу роль:

- з'єднуючи локальну систему навчання з глобальними ресурсами інформації і знань;
- пропонуючи неформальне навчання для всіх верств населення з важливих і актуальних питань суспільного розвитку;
- збільшуючи кількість людей, які беруть участь в освітніх програмах (насамперед тих, що входять до зони соціальних ризиків).

Проте ця роль бібліотек практично не визнана освітнім сектором, бібліотеки не розглядаються як важливий складник національної системи безперервної освіти в Україні і навіть не згадуються у вищезазначеній Національній доповіді. Тому наразі першочерговим завданням є доведення до відома суспільства і очільників освітньої галузі інформації про високий потенціал бібліотек як важливих осередків неформальної безперервної освіти, навчання і розвитку людини.